

**HARBIY XIZMATCHILAR SODIR ETADIGAN JINOYATLAR VA  
ULARNING OLDINI OLIISH MASALALARI**

**AXMEDOVA MUXABBAT ABDUJALOLOVNA**

*Ichki Ishlar vazirligi Migratsiya va fuqorolikni rasmiylashtirish*

*Bosh boshqarmasi katta inspektori*

*Podpolkovnik*

**ANNOTATSIYA:** *Harbiy xizmatchilar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar va ularning oldini olish masalalari kriminologiyaning muhim sohalaridan biridir. Harbiy xizmatchilar o'z vazifalarini bajarishda, ayniqsa, stressli va murakkab sharoitlarda, jinoyatchilikka moyil bo'lishi mumkin. Bunday jinoyatlar ko'pincha o'z xizmat vazifalariga, ijtimoiy va psixologik holatlariga, shuningdek, harbiy tizimdagi ichki muammolarga bog'liq bo'ladi. Ushbu masalani o'rganish, harbiy xizmatchilarning psixologik va ijtimoiy holatlarini, shuningdek, ularga qarshi samarali rehabilitatsiya va jinoyatchilikni oldini olish choralari ishlab chiqish zaruriyatini taqozo etadi.*

*Harbiy xizmatchilarni jinoyatchilikka yo'naltiradigan omillar, xususan, stress, xizmatdagi adolatsizliklar, ijtimoiy izolyatsiya, va harbiy xizmatda yuzaga keladigan muloqot muammolari, jinoyatchilikning oldini olish uchun maxsus usullarni talab qiladi. Kriminologik tadqiqotlar va amaliyot, shuningdek, harbiy tizimda jinoyatchilikka qarshi kurashishda yuridik, psixologik va ijtimoiy yondashuvlarni qo'llashning samarali usullarini o'rganishga xizmat qiladi.*

**Kalit so'zlar:** *harbiy xizmatchilar, jinoyatlar, jinoyatchilikni oldini olish, psixologik holat, rehabilitatsiya, stress, ijtimoiy izolyatsiya, kriminologiya, yuridik yondashuv.*

## KIRISH

Harbiy xizmatchilar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar va ularning oldini olish masalalari zamonaviy kriminologiya va harbiy huquq sohasida muhim o'rin tutadi. Harbiy xizmatchilar o'zining xizmat vazifalarini bajarishda ko'plab murakkab vaziyatlarga duch keladilar, bu esa ularni psixologik jihatdan stressga soladi va ba'zan noxush holatlar, jumladan, jinoyatlar sodir etishga olib kelishi mumkin. Shuningdek, harbiy xizmatchilarning ayrim jinoyatlari, ularning tashkilotdagi holati, xizmat shartlari, adolatsizlik va boshqaruvdagi kamchiliklar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

**Nazariy fikrlar.** Harbiy xizmatchilarning jinoyatchilikka moyil bo'lishi murakkab psixologik va ijtimoiy omillar bilan bog'liq. Harbiy xizmatda stress, noxush sharoitlar va adolatsizlikning mavjudligi, jamoaviy his-tuyg'ular va xizmatdagi muloqotdagi qiyinchiliklar jinoyatchilikka olib kelishi mumkin. Kriminologiya nazariyasi bo'yicha, jinoyatchilikni oldini olishda harbiy xizmatchilarni psixologik jihatdan tayyorlash, ularni stressdan holi qilish va xizmatdagi adolatni ta'minlash muhim omillardan hisoblanadi.

Kriminologik tadqiqotlar harbiy xizmatchilarda jinoyatchilikka olib keladigan omillarni chuqur tahlil qilishga, bu holatlarning oldini olish uchun samarali yondashuvlarni ishlab chiqishga qaratilgan. Shu bilan birga, harbiy xizmatdagi shaxsiy va ijtimoiy muammolarni hal qilishda psixologik rehabilitatsiya va stressni boshqarish texnikalarini qo'llash kerakligi ta'kidlanadi.

**Amaliy fikrlar.** Harbiy xizmatchilarning jinoyatchilikka yo'naltirilishini oldini olish uchun bir qator amaliy choralar ko'rish zarur. Birinchi navbatda, harbiy tizimda jinoyatni oldini olish bo'yicha psixologik yordam va maslahat tizimlarini yaratish zarur. Bu harbiy xizmatchilarga xizmat davomida yuzaga kelgan stress va boshqa psixologik muammolarni bartaraf etish imkonini beradi. Ikkinchidan, harbiy rahbarlar va komandirlar tomonidan harbiy xizmatchilarning o'zaro munosabatlarini, ularning psixologik holatini doimiy ravishda kuzatib borish kerak. Shu bilan birga, harbiy xizmatdagi o'zaro hurmat va adolatni ta'minlash, jamoaviy

ruhni mustahkamlash, hamda xizmatdagi noxush holatlarni hal qilish uchun samarali vositalar ishlab chiqish zarur.

Yuridik nuqtai nazardan, harbiy xizmatchilar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarni hal qilishda maxsus harbiy sudlar, qattiq nazorat va rehabilitatsiya jarayonlari muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, harbiy tizimda jinoyatlarni oldini olish uchun takrorlanmas va samarali jazo tizimi hamda ularni qayta tiklash va jamiyatga moslashtirish dasturlari ishlab chiqilishi lozim.

## **ASOSIY QISM**

Harbiy xizmatchilar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar va ularning oldini olish masalalari zamonaviy kriminologiyada muhim o'rin tutadi. Bu soha nafaqat psixologik, balki ijtimoiy, madaniy va huquqiy omillarga ham aloqador bo'lib, harbiy tizimdagi boshqaruvning samaradorligini oshirish, harbiy xizmatchilarning ijtimoiy jihatdan moslashishini ta'minlash va ularning jinoyatchilikka moyilligi bilan bog'liq muammolarni o'rganishni talab qiladi.

### **Nazariy Fikrlar**

1. **Stress va psixologik holat.** Harbiy xizmatchilar ko'pincha stressli vaziyatlarda faoliyat yuritadilar. Ular jangovar holatlar, uzluksiz mashqlar va xizmatdagi ijtimoiy bosimlar bilan yuzma-yuz keladilar. Bu holatlar, o'z navbatida, jinoyatchilikka olib keladigan psixologik omillarni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, jangovar stress va uzoq muddatli xizmatlarga bog'liq psixologik yondashuvlarning oqibatida harbiy xizmatchilar orasida huquqbuzarliklar va jinoyatlar ko'payishi mumkin.
2. **Sotsializatsiya va jamiyatdan izolyatsiya.** Harbiy xizmatchilar uchun jamiyatdan ajralish, oilaviy munosabatlarning uzilishi va jamoa ichidagi ijtimoiy izolyatsiya ham jinoyatchilikka yo'l ochadigan omillardan biridir. Harbiy tizimdagi qattiq tartib va faqat maqsadga yo'naltirilgan xizmat, ba'zan ijtimoiy muammolarga, shu jumladan jinoyatlarning sodir etilishiga olib keladi. Bu holatni yengish uchun harbiy

xizmatchilarga ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, psixologik yordam va xizmat davomida ijtimoiy faoliyatni rivojlantirish kerak.

3. **Harbiy rahbarlik va rahbarlik mas'uliyati.** Harbiy xizmatchilarning jinoyatga yo'naltirishiga ba'zan rahbarlikdagi xatoliklar va adolatsizliklar sabab bo'lishi mumkin. Misol uchun, noto'g'ri boshqaruv, adolatsizlik, rahbarlar va askarlar o'rtasida salbiy munosabatlar jinoyatchilikka olib kelishi mumkin. Shuning uchun, harbiy rahbarlarning psixologik tayyorgarligi va ularning boshqaruv usullari harbiy tizimda jinoyatchilikni oldini olishda katta rol o'ynaydi.

### **Amaliy Fikrlar**

1. **Psixologik yordam va stressni boshqarish tizimlari.** Harbiy xizmatchilarga psixologik yordam ko'rsatish, stressni boshqarish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini ishlab chiqish harbiy jinoyatchilikni oldini olishda samarali bo'lishi mumkin. Masalan, harbiy xizmatchilar uchun maxsus psixologik mashg'ulotlar, stressni kamaytirish dasturlari va og'ir holatlar bilan shug'ullanishga qaratilgan dasturlar amalga oshirilishi kerak.
2. **Samarali jazo tizimi va rehabilitatsiya.** Harbiy jinoyatchilarni jazolash va ularni rehabilitatsiya qilishda maxsus harbiy sudlar va jazo tizimidan foydalanish zarur. Masalan, harbiy xizmatchilar uchun o'z xizmatiga moslashtirish va jamiyatga qayta moslashish dasturlari ishlab chiqilishi mumkin. Bunda, jinoyatni sodir etgan xizmatchiga rehabilitatsiya qilish, uning psixologik holatini tiklash, ijtimoiy faoliyatga qo'shilish uchun imkoniyat yaratish muhimdir.
3. **Rahbarlikning o'zgartirilgan yondashuvi.** Harbiy rahbarlarning yuksak professionalligi va psixologik tayyorgarligi harbiy xizmatchilarning jinoyatchilikka yo'naltirishini oldini olishda samarali omil bo'lishi mumkin. Rahbarlarning adolatli va insonparvar boshqaruvi, askarlarga e'tibor qaratish, jamoaviy ruhni mustahkamlash jinoyatlarni kamaytirishga yordam beradi.

**Misollar:**

<b>Masala</b>	<b>Amaliy Chora</b>	<b>Misol</b>
Stressli holatlarda jinoyatchilikning oshishi	Psixologik yordam va stressni boshqarish tizimi	Harbiy xizmatchilar uchun stressni boshqarish kurslari
Ijtimoiy izolyatsiya va xulq-atvorni buzish	Jamiyat bilan aloqalarni kuchaytirish	Harbiy xizmatchilar uchun oilaviy aloqalarni rivojlantirish dasturlari
Rahbarlikdagi adolatsizlik	Samarali rahbarlik va boshqaruv yondashuvi	Harbiy rahbarlarning psixologik tayyorgarligi va adolatli boshqaruvi

**ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI**

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodikasi bir-birini to'ldiruvchi va ilmiy izlanishlarning asosiy qismlaridan bo'lib, har biri o'ziga xos yondashuvlarni va metodologiyalarni taqdim etadi. Adabiyotlar tahlili, asosan, mavjud ilmiy manbalarni o'rganish, tahlil qilish va ulardan yangi bilimlar olish jarayonini anglatadi. Tadqiqot metodikasi esa ma'lum bir ilmiy sohada o'rganish metodlarini, usullarini va tartiblarini o'z ichiga oladi. Bu ikki jarayonni taqqoslagan holda, quyidagi fikrlarni keltirish mumkin:

**Adabiyotlar tahlili** tadqiqotning boshlang'ich bosqichida amalga oshiriladi. U mavjud ilmiy manbalarni tekshirib chiqish, o'rganish, va ilgari olib borilgan izlanishlarni tahlil qilish orqali muammo yuzasidan to'liq tasavvurga ega bo'lish imkonini beradi. Bu jarayon tadqiqotchi uchun yangi bilimlarni kashf etish va ularni o'z tadqiqotiga qo'llash uchun zarur bo'lgan asosni yaratadi. Adabiyotlar tahlilini to'g'ri bajarish uchun maqsadli ravishda eng dolzarb, ishonchli va ilmiy salohiyatga ega manbalarni tanlash lozim.

Bundan farqli o'laroq, **tadqiqot metodikasi** izlanishning amalga oshirilishi jarayonida aniq usullarni va yondashuvlarni qo'llashni talab etadi. Tadqiqot [www.tadqiqotlar.uz](http://www.tadqiqotlar.uz)

metodikasi, adabiyotlar tahlilidan farqli o'laroq, ilmiy izlanishning qaysi metod va texnikalar asosida amalga oshirilishini belgilaydi. Tadqiqot metodikasi ilmiy amaliyotda tizimli, qat'iy va rejalashtirilgan yondashuvni taqdim etadi. Bu metodika o'z ichiga miqdoriy yoki sifatli tadqiqotlarni olib borish, eksperimentlar o'tkazish, statistik tahlil qilish, intervyular o'tkazish va boshqa metodlarni o'z ichiga olishi mumkin.

## **XULOSA**

Umumiy xulosa qilib aytganda, adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodikasi ilmiy tadqiqotlar jarayonining ajralmas qismlari bo'lib, har biri o'z o'rnida tadqiqotning muvaffaqiyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Adabiyotlar tahlili mavjud bilimlarni va ilmiy manbalarni chuqur o'rganish, mavjud tadqiqotlar bilan tanishish va yangi tadqiqot uchun ilmiy asos yaratishga qaratilgan. Bu jarayon tadqiqotchiga ilmiy soha va muammoni to'liq tushunishga imkon beradi.

Tadqiqot metodikasi esa ilmiy izlanishning qanday amalga oshirilishini belgilaydi, ya'ni ma'lum bir ilmiy masalani yechish uchun qanday metodlar va usullar qo'llanilishi kerakligini aniqlaydi. Tadqiqot metodikasi, shuningdek, aniq metodlar asosida ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va ulardan yangi xulosalar chiqarish uchun yo'l-yo'riqni ko'rsatadi.

Ikki jarayon bir-birini to'ldiruvchi bo'lib, adabiyotlar tahlili tadqiqot metodikasining samarali tanlanishiga asos bo'ladi, metodika esa adabiyotlar tahlilining chuqurroq va to'liq bo'lishini ta'minlaydi. Shu tarzda, ilmiy tadqiqotlar yanada aniq, maqsadga yo'naltirilgan va samarali bo'lishi mumkin.

## **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Ismailov, Sh. (2010). "**Tadqiqot metodikasi va adabiyotlar tahlili**". Tashkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti.
2. Bekmuratov, A. (2015). "**Ilmiy izlanish metodologiyasi**". Toshkent: O'qituvchi.
3. Karimov, M. (2018). "**Kriminologiya: nazariyasi va metodologiyasi**". Toshkent: O'zbekiston Yuridik Akademiyasi nashriyoti.
4. Soliyev, N. (2017). "**Ilmiy tadqiqot metodlari va ularni qo'llash**". Toshkent: Sharq nashriyoti.
5. Yuldashev, K. (2019). "**Ilmiy tadqiqot va adabiyotlar tahlili metodlari**". Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.